

The Effectiveness of Good Faith in Delimiting Obligations on Iranian Law with a New Approach to French Law

*Hamid Khanmohammadi*¹, *Abbas Karimi*^{*2}, *Alireza Mazloun Rahni*³,
*Mohammad Bahmani*⁴

1. Ph.D. Student in Private Law, Faculty of Humanities, Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: H.khanmohammadi70@gmail.com

2. Full Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: Abkarimi@ut.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Humanities, Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: A.mazloom@qodsiau.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Humanities, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: Moh.bahmani@iaucb.ac.ir

ABSTRACT

In obligations, there are factors that can delimit it and cause it to change or void. Good faith is one of the elements that can make a difference. In French law, previously, good faith was considered effective merely in the performance of the obligation, but by amending its law in 2016, it extended it to pre-commitment negotiations and the creation of an obligation. Goodwill has been used in both general and specific meanings. The effects of that in delimiting obligations are different in the general and specific sense. Goodwill works in the general sense appear in the role of mistake, and in this regard, the laws of Iran and France have similarities and differences other. And in a special sense, it is crystallized as a lack of information or dishonesty in behavior in this regard, Iran's rights do not have a common path with France and in some cases, it is not even recognized.

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2022.320846.1895

Received:
17 December 2021

Accepted:
28 February 2022

Published:
10 June 2023

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

Keywords: Delimit of obligation , Good faith,Bad faith, Legitimate faith, Honest action.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "The effectiveness of good faith on the limitation of obligations with the approach of the new French law", Islamic Azad University, Quds branch.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Hamid Khanmohammad:, Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Project administration.

Abbas Karimi: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Supervision, Project administration.

Alireza Mazloom Rahni: Conceptualization, Formal analysis, Supervision.

Mohammad Bahmani: Conceptualization, Formal analysis, Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Khanmohammadi, Hamid, Abbas Karimi, Alireza Mazloun Rahni & Mohammad Bahmani. "The Effectiveness of Good Faith in Delimiting Obligations on Iranian Law with a New Approach to French Law" *Journal of Legal Research* 22, no. 53 (June 10, 2023): 87-114.

Extended Abstract

There are factors that can affect the course of an obligation without specifying it. These factors can change the implementation of all or part of the obligations. Goodwill, because of its psychological functions, can have an impact on the boundaries and scope of obligations. So the main question of this article is whether good faith can be effective in delimiting Goodwill, because its psychological functions, can have an impact on the boundaries and scope of obligation? Goodwill is a complex concept for which a single definition cannot be given. Goodwill can be considered in both lexical and idiomatic meanings. Good in the word means "to be good, to be good, to be beautiful and goodness and beauty" and intention means "intention and determination ". Good faith is not defined in the laws of any of the countries of the Roman-German legal system, and jurists have offered various compliments of good faith. In general, goodwill in the semantic sense can be considered as two separate concepts. The first is the false belief that is either due to ignorance or due to deceptive appearance, and the second is honesty in action. The principles of good faith can be derived from emergence, which in legal principles is referred to as the theory of emergence and public order. In the realm of word signification and the field of meaning of behavior, which includes action, leaving the verb and silence, and the circumstances of emergence as a way to discover and prove the sentence or subject. In some countries, the principle of good faith is explicitly accepted in law and extends the scope of this principle to all obligations, both contractual and non-contractual, and private contracts, contrary to its requirements, due to good faith. They know it is invalid. Goodwill works in obligations are different in two general and specific meanings. Goodwill in the general sense manifests itself in personal and personal error, and its effects on obligations in Iranian and French law are not the same. In French law, the most obvious role of misconceptions in the rights of individuals is that it prevents the retroactive effect of invalidating a relationship such as an illegal marriage. Considers it legitimate. The error arises from a kind of deceptive appearance and gives rise to the full validity of the disputed legal act. However, in erroneous jurisprudence, a sentence is more difficult to accept than a kind of case. This is generally contrary to Iranian law because it generally harms the real right holder. The works of good faith in a special sense are considered in the four stages before the contract, the writing of the contract, and the execution and interpretation of the contract, and it has different effects. In the pre-contract stage, many lawyers agree that negotiations are governed by law and that negotiators have rights and obligations, and that the standard of conduct that the parties have before entering into a contract must be in good faith. Therefore, the "negotiation introduction" must be guaranteed and the good faith commitment of each negotiator will not

be subject to his law, and breach of this obligation will result in liability. In the stage of concluding a contract, breach of good faith occurs in the form of fraud, reluctance, and abuse of urgency, and depending on the case, guarantees related to fraud or reluctance will be applied. In the implementation of the contract, good faith is the basis for establishing and maintaining a continuous contractual relationship, and its importance in international trade relations is more than domestic trade. And the parties to the contract must trust the good faith of the other party and in many cases will be the basis of the obligations of the party and the basis of responsibility of one of the parties to the contract and in general, the commitment of good performance of the parties based on the theory of abuse of rights is unnecessary. And in the stage of interpreting and completing the contract, three forms can be proposed: First, given that the interpretation of the contract is a legal act, it must be in good faith. The second form is the effect of the good faith of the parties in the drafting of the contract, and the interpreter, paying attention to the implicit implication of the good faith of the parties in each contract, interprets it in a way that does not contradict the statements of the other party. In fact, good faith is an implicit obligation and an implied obligation as opposed to an obligation expressed directly by the parties. The third case is related to the situation where there are two equal probabilities in the provisions of the contract and it is not possible to prefer one over the other with interpretive factors, in which case the interpretation that is based on good behavior is preferred.

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اثربخشی حسن نیت بر تحدید تعهدات با مطالعه تطبیقی حقوق ایران و قانون جدید فرانسه

حمید خان محمدی^۱، عباس کریمی^{۲*}، علیرضا مظلوم رهنی^۳، محمد بهمنی^۴

۱. دانشجوی دکترای حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: H.khanmohammadi70@gmail.com

۲. استاد، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: Abkarimi@ut.ac.ir: *نویسنده مسئول

۳. استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: A.mazloom@qodsiau.ac.ir

۴. استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: Moh.bahmani@iaucb.ac.ir

چکیده:

در تعهدات عواملی وجود دارند که می‌توانند آن را تحدید نماید و سبب تغییر و یا سقوط آن شود. حسن نیت از جمله عناصری است که می‌تواند تغییر تعهد را ایجاد نماید. در حقوق فرانسه سابقاً حسن نیت را صرفاً در اجرای تعهد مؤثر می‌دانست ولی با اصلاح قانون خود در سال ۲۰۱۶ آن را به مذکرات پیش از تعهد و ایجاد تعهد نیز تسری داد. حسن نیت در دو معنای عام و خاص به کار رفته است و آثار آن در تحدید تعهدات در معنای عام و خاص متفاوت است. آثار حسن نیت به معنای عام در نقش تصور اشتباه بروز می‌کند و در این راستا حقوق ایران و فرانسه شباهت‌ها و اختلافاتی با یکدیگر دارند و در معنای خاص به صورت نقص ارائه اطلاعات و یا عدم صداقت در رفتار متبلور است در این خصوص نیز حقوق ایران با حقوق فرانسه مسیر مشترکی نداشته و حتی در برخی موارد آن را مورد شناسایی قرار نمی‌دهد.

کپی رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند یا دسترسی آزاد هستند، مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution-Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2022.320846.1895

تاریخ دریافت:

۲۶ آذر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۹ اسفند ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۲۰ خرداد ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

تحدید تعهد، حسن نیت، سوء نیت، اعتقاد مشروع، عمل صادقانه.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «اثربخشی حسن نیت بر تحدید تعهدات با رویکرد قانون جدید فرانسه»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

حمید خان محمدی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، مدیریت پروژه.

عباس کریمی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.

علیرضا مظلوم رهنی: مفهوم‌سازی، تحلیل، نظارت، مدیریت پروژه.

محمد بهمنی: مفهوم‌سازی، تحلیل، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استاددهی:

خان محمدی، حمید، عباس کریمی، علیرضا مظلوم رهنی و محمد بهمنی «اثربخشی حسن نیت بر تحدید تعهدات با مطالعه تطبیقی حقوق ایران و قانون جدید فرانسه». *مجله پژوهش‌های حقوقی* ۲۲، ش. ۵۳ (۲۰ خرداد ۱۴۰۲): ۸۷-۱۱۴.

مقدمه

عواملی وجود دارد که می‌تواند بدون آنکه در تعهد تصریح شود در جریان تعهد اثرگذار باشند. این عوامل می‌تواند اجرای تمام و یا بخشی از تعهدات را تغییر دهد. حسن نیت به دلیل کارکردهای روان‌شناختی خویش می‌تواند اثراتی در حدود و چهارچوب تعهدات ایجاد نماید؛ بنابراین پرسش اصلی این مقاله آن است که حسن نیت می‌تواند در تحدید تعهد اثر بخش باشد یا خیر؟ حسن نیت از زمان باستان در زمینه روابط میان گروه‌های انسانی وجود داشته است و این امر بر نتیجه‌گیری و اجرای معاهدات حاکم بوده^۱ و در دوره انتقال از قانون باستان به قانون کلاسیک روم که یک تحول عمیق در قانون بود، نقش داشته است.^۲ حسن نیت در نظام حقوقی رومی - ژرمنی تعریف نشده است و در حقوق فرانسه نیز حتی با وجود اصلاح قانون تعهدات در ۱۰ فوریه ۲۰۱۶ باز هم تعریفی از آن ارائه نشد و از نظام حقوقی کامن لا تنها کشور ایالات متحده آمریکا آن را تعریف نموده است.^۳ حسن نیت اگرچه در مبانی حقوقی و قوانین فرانسه تصریح شده است و آثاری را در تعهدات ایجاد نموده است ولی به صراحت در حقوق ایران به آن تصریح نشده است.^۴ با این حال در برخی از قوانین ایران بدون آنکه تعریفی از آن ذکر شود به صورت پراکنده از آن نام برده شده است. با بررسی پیشینه حسن نیت، نویسندگانی در این رابطه مطالبی را نگاشته‌اند لیکن موضوع پژوهش آنها منصرف به نگاه بخشی و جزئی حسن نیت در مفهوم خاص تعهد و صرفاً در رابطه با اجرای قرارداد بوده است، آن هم بر مبنای تحلیل قانون قدیم مدنی فرانسه که حسن نیت را تنها در مرحله اجرای قرارداد پیش‌بینی نموده بود و این مؤلفه در قانون مدنی سابق فرانسه در بند ۳ ماده ۱۱۳۴ ذیل اجرای قراردادها مورد بحث قرار می‌گرفت اما تجربه قانونگذاری، رویه محاکم و دکتترین حقوق فرانسه موجب شد که در اصلاح قانون تعهدات خود در اکتبر ۲۰۱۶ مشخصاً در ماده ۱۱۰۴ علاوه بر اجرای قراردادها، به زمان مذاکرات پیش از قرارداد و انعقاد قرارداد نیز تسری داده شود که از این منظر رویه قضایی محاکم را عنوان قانونی بخشید و حتی با نگاه سخت‌گیرانه دایره تراضی اشخاص را محدود نموده و آن را نظم عمومی برشمرد که در این مقاله مورد مذاقه قرار گرفته است. از این‌رو بررسی این مؤلفه در قوانین جدید، خود نوعی دستاورد پژوهشی مهم را رقم خواهد زد.

1. Robert Kolb, *revue belge de droit international*. 1998. vol. 31.no. 2, 664.; M.W. Janis(ed), *The Influence of Religion on the Development of International Law*, Dordrecht/Boston/Londres, 1991, 6.

2. Charpentier. M. Le rôle de la bonne foi dans l'élaboration de la théorie du contrat-, rduis, HeinOnline (1995), 302.

۳. علی جعفری، اصل حسن نیت در قراردادها (تهران: پژوهشگاه علوم فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴)، ۲۵.

۴. ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها (تهران: انتشار، ۱۳۸۰)، ۵۷-۵۶.

پژوهش حاضر به دنبال اثرگذاری حسن نیت در تعهدات به معنای اعم و تحدید آن به معنای تعیین حد و مرز بوده است، به طوری که با نقض حسن نیت تعهدات دستخوش چه تغییراتی در مراحل تعهد می‌شود. در این مقاله نخست در رابطه با مفهوم‌شناسی حسن نیت گفت‌وگو خواهد شد و در مبحث بعد در خصوص ارکان و مبانی آن مطالبی بیان می‌گردد و در آخر آثار حسن نیت در حقوق اموال و اشخاص در حقوق ایران و فرانسه و نتایجی که به همراه دارد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- مفهوم‌شناسی حسن نیت

حسن نیت مفهوم پیچیده‌ای است که نمی‌توان آن را به یک تعریف واحد محدود کرد.^۵ به هر حال برای حسن نیت می‌توان دو معنای لغوی و اصطلاحی در نظر گرفت.

۱-۱- معنی لغوی حسن نیت

حسن نیت از دو واژه حسن و نیت تشکیل شده است. حسن در معنای «نیکو شدن، خوب شدن، زیبا شدن و نیکویی و زیبایی»^۶ و نیت به معنای «قصد، عزم و آهنگ» آمده است.^۷ واژه نیت از واژه عربی «نوی» گرفته شده است که در لغت عربی به معنای هسته خرما است که در شکل فعلی آن به معنای قصد، عزم، حاجت، نیاز و خواسته به کار رفته است.^۸ برخی حسن نیت را معادل خوش‌نیتی، پاک‌نیت بودن و مقابل سوء نیت دانسته‌اند.^۹ در فرهنگ عمومی زبان فرانسه «حسن نیت» با واژگانی از قبیل “La loyauté”, “bonne Volonte”, “Bonne foi”, “Sincerite”, “Intention”, “bonen” به کار می‌رود که مشهورترین عنوان آن “Bonne foi” است و عبارات ترکیبی “Foi en (totue) bonne”, “Sincerement” نیز به معنای «با کمال حسن نیت» به کار رفته است.^{۱۰} ریشه‌شناسی معنای اصطلاح “fides” بحث و جدال زیادی ایجاد کرده است. برخی معتقدند که “fides” «با “fiat” مطابقت دارد به

5. sandrine Tisseyre, “Le rôle de la bonne foi en droit des contrats”: essai d’analyse à la lumière du droit anglais et du droit européen, Dans la collection: Collection de l’Institut de Droit des Affaires, vol. I, 2012, 368.

۶. حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید (تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۹)، ۷۹۲.

۷. همان، ۱۹۳.

۸. احمد بن محمد فیومی، مصباح المنیر، ج. ۱۲ (قم: دارالهجره، ۱۳۷۲)، ۶۳.

۹. علی اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج. ۶ (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۳)، ۷۸۶۷ و ۱۹۱۲۶.

10. Baratin. M, Baratin- lorezi. M, Dictionnaire des synonymes.(paris: Hachete,1999), 273; A. Rey, Le Robert Micro, nouvelle edition (paris: sous la direction de Josette, 1998), 566 – 567; Larousse, france,Larousse dictinnarie de francais, 2000, 176- 177.

همین دلیل حسن نیت را پایه و اساس عدالت می‌دانند، باوجود این برخی معتقدند که حسن نیت، با مسامحه، حداقل در حقوق خصوصی به معنای اطمینان و اعتماد بوده است.^{۱۱} در فرهنگ عمومی انگلیسی «حسن نیت» با واژگانی از قبیل: “bona fide”, “sincerity”, “Good intention”, “Good will”, “Good faith”, “Good faith”, “Bona fide” و از این بیان “Good faith” و “Bona fide” از شهرت بیشتری برخوردارند؛ و عبارات “Sincerely” و “faith in good” بیان‌کننده حالت قیدی آن یعنی «از روی حسن نیت» هستند.^{۱۲} در فرهنگ عمومی عربی عناوین «حسن النية»، «حسن القصد»، «حسن الطويه» و «سلامه النية» بیانگر مفهوم «حسن نیت» هستند لیکن این مفهوم اغلب با واژه «حسن النية» بیان می‌گردد؛ و عبارت «بحسن نية»، «عن حسن نية»، «بحسن قصد» و «عن حسن قصد» نیز به عنوان «قید» و به مفهوم «از روی حسن نیت» مورد استفاده قرار می‌گیرند.^{۱۳}

۱-۲- معنی اصطلاحی حسن نیت

حسن نیت در قوانین هیچ یک از کشورهای نظام حقوقی رومی-ژرمنی تعریف نشده است. آمریکا تنها کشوری که در قوانین خود حسن نیت را البته آن هم در اجرای قرارداد تعریف کرده است.^{۱۴} تعاریفی که حقوق دانان از حسن نیت ارائه داده‌اند بسیار متنوع بوده است، برخی نیز حسن نیت از دو معنی می‌دانند: یکی مربوط به یکپارچگی نیت، جهل مشروع، درستی نگاه است. دوم، برعکس، به هدف و اقتصاد رابطه حقوقی اشاره دارد و به وظیفه عدم سوء استفاده از قانون تبدیل می‌شود.^{۱۵} حسن نیت شامل دو مفهوم مجزای ۱- اعتقاد خلاف واقع که یا ناشی از جهل است (مانند وطی به شبهه) یا ناشی از ظاهر فریبنده می‌باشد (مانند وکالت ظاهری). در این مفهوم برخی حسن نیت را این‌گونه تعریف کرده‌اند: اصل بنیادین که از قاعده لزوم وفای به عهد و دیگر قواعد حقوقی مستقیم و مشخص با صداقت^{۱۶} و انصاف^{۱۷} و معقولیت^{۱۸} در ارتباط است گرفته شده است و اعمال آن با معیارهای صداقت، انصاف و معقولیت که

11. Charpentier. Le rôle de la bonne foi dans l'élaboration de la théorie du contrat, 304.

12. Sara Hawker, *Oxford Dictionary thesaurus* (usa: Oxford University Press, 2007), 266

۱۳. حارث سلیمان فاروقی، المعجم القانوني (بيروت: مكتبة لبنان، ۱۹۹۱)، ۳۱۸.

۱۴. جعفری، پیشین، ۲۵.

15. Laurent Aynès, "L'obligation de loyauté", *Archives de philosophie du droit, - philosophie-droit.asso.* fr, 2000, 198.

16. Honesty

17. Fairness

18. Reasonableness

در یک زمان مشخص بر جامعه تجاری حاکم هستند تعیین می‌شود.^{۱۹} -۲ صداقت در عمل که بیانگر بُعد الزامی حسن نیت است. در ادبیات حقوقی فرانسه حسن نیت به دو معنا به کار می‌رود: ۱- اعتقاد نادرست مبنی بر وجود وضعیت قانونی درست و قاعده‌مند که این معنی خود به دو صورت تحقق پیدا می‌کند. الف) اعتقاد مبتنی بر جهل مانند ازدواج خیالی و چک بلامحل یعنی فرد از روی عدم آگاهی معتقد است که ازدواج مشروع است و چک محل دارد؛ ب) اعتقاد بر ظاهر فریبنده مانند نشانه‌های خارجی مبنی بر برخورداری طرف مقابل از سلطه و حقوق تصرف مانند وکالت ظاهری و تصرف وراث ظاهری؛ ۲- رفتار درست و صادقانه که به طور مشخص اجرای تعهد مستلزم آن است و این معنا دارای صورهایی می‌باشد. الف) نیت و دغدغه همکاری داشتن که همین معنا در ماده ۱۱۰۴ قانون مدنی فرانسه مذکور است؛ ب) فقدان اراده سوء در تحصیل حق (موضوع ماده ۱۸۵۲ قانون مدنی فرانسه) و یا برای یک متصرف با حسن نیت مثلاً متصرف معدن سنگ آهن وجود دارد؛ ج) فقدان قصد سوء و مغرضانه که حسن نیت مستمر به ویژه در اجرای تعهدات قراردادی در رابطه با تدلیس (موضوع مواد ۱۱۰۴ و ۱۱۳۰ قانون مدنی فرانسه) و نیز در اکتساب حق مانند ماده ۱۲۱ قانون تجارت فرانسه و یا در اعمال و اجرای قدرت در امور کیفری ایفای نقش می‌کند.^{۲۰}

۱-۲-۱- معنای عام حسن نیت

در تعریف حسن نیت برخی گفته‌اند: «کسی که اقدام به عمل حقوقی یا مادی که منشأ آثار حقوقی است می‌کند و به صحت عمل خود اعتقاد دارد این اعتقاد او حسن نیت است»^{۲۱} و عده‌ای گفته‌اند «قاعده حسن نیت این است که هرکس اقدام به یک عمل حقوقی یا ایجاد رابطه حقوقی می‌نماید باید به صحت آن اعتقاد داشته باشد اعم از اینکه در این اعتقاد دچار اشتباه شده باشد یا خیر».^{۲۲} این تعاریف نخست جامع نیست زیرا حسن نیت را صرفاً به معنای تصور خلاف واقع تعریف می‌کند، دوم در این معنا نیز حسن نیت به خوبی تعریف نمی‌شود زیرا می‌بایست به جای عنصر درونی حسن نیت (اعتقاد)، به بروز خارجی آن (رفتار) تأکید می‌کرد؛ مانند این تعریف را نیز حقوق دانان فرانسوی بیان کرده‌اند «رفتار حاکی از اعتقاد

19. J.F. O'Connor, *Good Faith in English Law* (Brookfield Usa: Dartmouth publishing company limited, 1990), 43.

۲۰. احمد دیلمی، حسن نیت در مسؤولیت مدنی (تهران: میزان، ۱۳۸۹)، ۵۰.

۲۱. محمد جعفر جعفری لنگرودی، حقوق تعهدات (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۸)، ۲۰۰.

۲۲. پرویز نوین، انعقاد و انحلال قراردادها (تهران: تدریس، ۱۳۸۴)، ۱۰۴.

یا اراده رعایت قواعد حقوقی که سبب می‌شود ذی‌نفع از خشونت قانون دور بماند.^{۲۳} برخی دیگر حسن نیت را اعتقاد اشتباه به وجود یک وضعیت قانونی منظم تعریف کردند.^{۲۴} از نظر لانگلیئر^{۲۵}: «حسن نیت، نادانی نسبت به چیزی است که فرد باید بداند» و ردیس^{۲۶}: «حسن نیت، عقیده صحیح و اعتقاد راسخ متصرف است به قلمرو مالکیت چیزی که به دست آورده است و این اعتقاد ناشی از نادانی او از حقوق دیگران است. حسن نیت اعتقاد مشروع و باور مسلم خریدار به حق مالکیت منتقل شده به او است و ناشی از ناآگاهی او از هرگونه حق مغایر.»^{۲۷} حسن نیت به مفهوم اول (عام) دارای سه عنصر است: فعلی از افعال (مادی یا حقوقی) مثل تصرف مغرور در مال باشد و مورد فعال مذکور منقول یا غیرمنقول باشد و نهایتاً فعال مذکور ظاهری داشته باشد که با واقع مطابقت ندارد.^{۲۸} در حقوق فرانسه تصور اشتباه اشتباه‌کننده را قادر می‌سازد دعوی احتمالی مطرح‌شده توسط دارنده حق عینی یا دینی را با شکست مواجه سازد؛ این امکان در صورتی برای اشتباه‌کننده وجود دارد که اشتباه همراه با یک باور پذیرفتنی باشد. ارزیابی چنین باوری که امر موضوعی است بسیار بااهمیت بوده لذا شامل اشتباه فاحش که به سهولت آشکار می‌گردد، نمی‌شود.^{۲۹}

۱-۲-۲- مفهوم خاص حسن نیت

حسن نیت به این مفهوم بیانگر بُعد الزامی حسن نیت است. بر این اساس متعاقدين باید در تمامی مراحل قرارداد از انعقاد و حتی مذاکرات پیش از آن گرفته تا اجرای کامل و تفسیر و تکمیل قرارداد صادقانه و بدون نیرنگ و حيله رفتار کنند. حسن نیت به این معنا قاعده آمره است (ماده ۱۱۰۴) که توافق طرفین در حذف و نادیده گفتن اصل آن تأثیری ندارد.^{۳۰} در این رابطه برخی از مؤلفین حسن نیت را این‌گونه بیان کرده‌اند: «حسن نیت عبارت است از انجام وظایفی که هر یک از طرفین قرارداد یا اشخاص مرتبط با آنان انتظار دارند طرف دیگر قرارداد به صورت صادقانه، منصفانه و معقولانه به آن پایبند باشد و برای

۲۳. سید حسین صفایی و همکاران، حقوق بیع بین‌المللی (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۴)، ۴۶.

24. G. Cornu, *dir, Vocabulaire Juridique, Association Henri Capitant* (Paris: P.U.F,1996), 105.

25. Langelier

26. Rodys

27. Lefebvre Brigitte, *La bonne foi: notion protéiforme* - RDUS, HeinOnline (1995), 325.

۲۸. محمد جعفر جعفری لنگرودی، فرهنگ عناصرشناسی (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۲)، ۲۶۶.

29. Marguerite Vanel and Bonne Foi in: *Encyclopédie Juridique, Répertoire de Droit Civil*, 1984, No. 3, 203-204.

۳۰. جعفری، پیشین، ۲۹.

رعایت حقوق و منافع طرف مقابل بکوشد و از هرگونه سوء نیت و فریبکاری بپرهیزد.^{۳۱} برخی دیگر آن را رفتار منصفانه (حداقل عادی) مورد نیاز، به ویژه در اجرای یک تعهد؛ با نگرش صداقت و درستی تعریف نموده‌اند.^{۳۲}

۱-۲-۳- رابطه حسن نیت و سوء نیت

در خصوص رابطه حسن نیت و سوء نیت دو حالت متصور است: نخست اینکه هرکس که حسن نیت ندارد سوء نیت دارد و به معنای دقیق‌تر رابطه این دو تناقض است. حالت دوم این است که حسن نیت مرحله فوق نبوده و چه بسا فردی سوء نیت نداشته باشد اما حسن نیت هم نداشته باشد، در واقع رابطه تضاد میان آنها وجود دارد. سوء نیت با فقدان حسن نیت متفاوت است. می‌توان در نظر گرفت که حتی در صورت نبود هیچ عنصری از سوء نیت، حسن نیت وجود ندارد. کافی است که معیارهای رفتار معقول و منطبق با الزامات حسن نیت برآورده نشود.^{۳۳} روشن است حسن نیت و سوء نیت دو مفهوم مغایرند و دوگانگی بین آنها ذاتی است که در اصطلاح منطق به تقابل از آن یاد می‌شود؛ مانند تقابل بین نفی و اثبات.^{۳۴} از عبارات و تألیفات برخی مؤلفین رابطه تناقض استنباط می‌شود مانند آنکه وکیلی را که سوء نیت نداشته ولی بی‌احتیاطی او به ضرر موکل تمام شده است دارای حسن نیت می‌پندارد و اقدامات او را در حق موکل نافذ می‌داند؛^{۳۵} اما از رأی ۱۶ ژانویه ۱۸۶۱ دیوان تمیز فرانسه رابطه تضاد استنباط می‌شود و بر اساس این رأی از آنجاکه از شهروندان فرانسوی انتظار نمی‌رود از قوانین کشورهای دیگر آگاه باشند، در صورتی که اهمال و بی‌احتیاطی نکرده باشند و معامله را با حسن نیت انجام داده باشند عدم اهلیت طرف خارجی موجب ابطال معامله نمی‌شود،^{۳۶} در مقابل اکثریت حقوق‌دانان که حسن نیت را مساوی با فقدان سوء نیت می‌دانند. اقلیتی نیز معتقدند متعهد باید هم حسن نیت به معیار ذاتی داشته باشد و هم

۳۱. سید ابوالقاسم نقیبی و همکاران، «جایگاه حسن نیت در عقد وکالت»، دانش حقوقی مدنی ۱(۲)(۱۳۹۲)، ۲۹.
32. P.A. Crépeau, dir, *Dictionnaire de droit privé et lexiques bilingues*, 2e éd. (Cowansville: Yvon Blais, 1991), 63.

33. Marie Annik Grégoire, "Les sanctions de L'obligation de bonne foi lors de la formation et de l'élaboration du contrat", *HeinOnline* 104(2)(2002), 179.

۳۴. حسن بن یوسف حلی، جوهر التصدید (شرح منطق تجرید خواجه نصیر الدین طوسی)، (بی جا: انتشارات بیدار، ۱۳۶۳)، ۳۳ و ۳۴؛ سیدمحمد حسین طباطبائی، نهایه الحکمه (قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۲)، ۱۴۶ و ۱۵۳؛ محمد حسین طباطبائی، بدایه الحکمه (قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳)، ۱۰۹ و ۱۱۵.

۳۵. کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، ج. ۴، پیشین، ۱۰۳ و ۳۲۷.

۳۶. نجاد علی الماسی، تعارض قوانین (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۸۴)، ۱۶۷.

حسن نیت به معیار موضوعی.^{۳۷}

۲- مبانی و طرق اثبات حسن نیت

۱-۲- مبانی حسن نیت

۱-۱-۲- ظهور

بحث ظهور تحت عنوان «اصالت ظهور» در مبانی حقوقی از آن به عنوان نظریه ظهور^{۳۸} مطرح می‌شود. در قلمرو دلالت الفاظ و حوزه دلالت رفتار که اعم از فعل، ترک فعل و سکوت و اوضاع و احوال در هر دو مورد ظهور به عنوان راهی برای کشف و اثبات حکم یا موضوع است. اصولیین برای اثبات اعتبار ظهور آن در نزد شارع به دو عرف استناد می‌کنند. یکی عرف خردمندان و شارع، چنانچه به صورت صریح با آن مخالفت نکند و در مقابل آن سکوت نماید به طور تلویحی آن را پذیرفته است^{۳۹} و دیگری عرف متشرعین مانند اصحاب ائمه و فقیهان است. این امر با توجه به التزام و تعهد آنان به موازین شرعی کاشف تأیید چنین عرفی در نزد شارع است؛ از این رو استناد به ظهور به عنوان راهی برای کشف واقع از اعتبار مستحکمی برخوردار است و از مصادیق آن می‌توان «اصالت اطلاق»، «اصالت حقیقت»، «اصالت جدیت» را نام برد.^{۴۰}

۲-۱-۲- نظم عمومی

حفظ نظم عمومی و اجتماعی به عنوان مبانی بسیاری از احکام پذیرفته شده اگرچه در میان کتب فقهی گذشته به عنوان بحث مستقل مطرح نشده است لیکن عده‌ای آن را به عنوان یک قاعده فقهی مستقل مورد بحث قرار داده‌اند.^{۴۱} در قوانین موضوعه برخی از کشورها اصل حسن نیت صریحاً مورد قبول قرار گرفته و برخی از آنها قلمروی اجرای این اصل را به کلیه تعهدات اعم از قراردادی و خارج از قرارداد تسری

۳۷. عبدالجبار الملا صالح ناجی، مبداء حسن النیه فی تنفیذ العقود (بغداد: دارالرساله للطباعه، ۱۳۹۹)، ۳۲۴.
38. La theorie de L'apparence

۳۹. محمد کاظم آخوند خراسانی، کفایة الاصول (قم: موسسه آل البیت، ۱۴۱۷)، ۲۲۲؛ محمد رضا مظفر، اصول فقه، ج. ۱ (قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰)، ۱۴۱؛ سید محسن حکیم، حقایق الاصول، ج. ۱ (قم: بصیرتی، ۱۳۹۱)، ۵۰۱؛ محمد اسحاق فیاض، محاضرات فی الاصول (تقریرات بحث سید خوئی)، ج. ۵ (قم: دارالهادی، ۱۴۱۰)، ۱۹۷.

۴۰. سید محمد باقر صدر، دروس، فی علم الاصول، ج. ۲ (بیروت: دارالکتاب اللبنانی، ۱۹۷۸)، ۲۱۱.

۴۱. علی اکبر سیفی مازندرانی، مبانی الفقه الفعال فی القواعد الفقیهیه الاساسیه، ج. ۱ (قم: موسسه نشر الاسلامی، ۱۴۲۵)، ۹ و ۲۶.

داده‌اند.^{۴۲} اعلام بی‌اعتباری شرط و قراردادهای خصوصی برخلاف مقتضای حسن نیت به معنای آمره بودن این قاعده است (ماده ۱۱۰۴ و ماده ۱۱۱۲-۱ قانون مدنی فرانسه) و آمره انگاشتن یک قاعده ریشه در نظم عمومی دارد. از منظر قانونگذار هدف از وضع آن حفظ منافع عمومی است و تجاوز به آن حسن اجرای امور سیاسی یا اقتصادی و حتی نظام خانواده را مختل می‌نماید. لذا ارتباط قاعده حقوقی با منابع عمومی تا آنجا معتبر است که اصل حاکمیت اراده در مقابل آن یارای مقاومت ندارد و به عبارت دقیق‌تر نظم عمومی قاعده‌ای است که مسیر حرکت دولت را مشخص می‌کند و پیروی از آن با پیروی همگانی ممکن است^{۴۳}؛ و همچنین برخی از مؤلفین حقوقی معتقدند حسن نیت اصل حاکم بر روابط اجتماعی است که حفظ سلامت این روابط اقتضا می‌کند که افراد در شرایط معمولی به یکدیگر اعتماد کنند و این بدان معنی است که قانونگذار به منظور ایجاد و تقویت این اعتماد راهکارهای متعددی را در نظر می‌گیرد که از جمله آن وجود حسن نیت و بار اثبات عدم اجرای آن را به عهده مدعی سوء نیت قرار می‌دهد.^{۴۴}

۲-۲- طرق اثبات

اثبات حسن نیت با توجه به اینکه ماهیتی انتزاعی و غیر محسوس دارد مسأله اثبات را دشوارتر می‌کند، به همین دلیل اثبات انگیزه دشوارتر از اثبات قصد است اگرچه هر دو ماهیتی معنوی داشته و شباهت‌هایی با هم دارند.^{۴۵} حق خود وابسته به احراز واقعه است که خواهان باید برای آن دلیل بیاورد^{۴۶} و بر همین اساس گفته می‌شود «البینه علی المدعی»^{۴۷} مدعی یا منکر بودن وصفی نسبی و اعتباری است و ممکن است یک شخص به یک اعتبار مدعی به اعتبار دیگر منکر به شمار آید.^{۴۸} مدعی کسی است که «لوترک تُرک» یعنی اگر دعوا را رها کند دعوا خاتمه می‌یابد^{۴۹} یا اینکه سخن او خلاف اصل یعنی اصل عملی یا

۴۲. ماده ۱۱۰۴ و ماده ۱۱۱۲-۲ قانون جدید تعهدات فرانسه.

۴۳. کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، ج. ۱، پیشین، ۱۵۸ و ۱۶۲؛ ناصر کاتوزیان، مقدمه علم و حقوق (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱)، ۱۶۰-۱۶۱.

۴۴. دیلمی، پیشین، ۹۳.

45. peter Cane, Mens Rea in tort law.oxford Journal of legal studies, 2000, vol.20, No.4, 543.

۴۶. ناصر کاتوزیان، اثبات و دلیل اثبات، ج. ۱ (تهران: میزان، ۱۳۸۶)، ۶۲.

۴۷. محمد حسین حر عاملی، وسائل الشیعه، ج. ۲۷ (قم: موسسه آل‌البیت، ۱۴۱۴)، ۲۳۳ و ۲۳۵.

۴۸. احمد نراقی، مستند الشیعه، ج. ۱۷ (مشهد: موسسه آل‌بیت، ۱۴۱۸)، ۱۴۴.

۴۹. شهید ثانی، مسالک الافهام، ج. ۱۴ (قم: موسسه المعارف الاسلامی، ۱۴۱۳)، ۶۰؛ نراقی، پیشین، ۵۷؛ سید محمد کاظم

اماره^{۵۰} معتبر است^{۵۱} و یا اینکه امر مخفی را ادعا می‌کند^{۵۲}؛ و یا اینکه سخن او خلاف ظاهر است.^{۵۳} در حقوق فرانسه طبق ماده ۲۲۶۸ قانون مدنی «فرض همواره بر حسن نیت است و کسی که به سوء نیت استناد می‌کند باید آن را اثبات کند» و گفته شده است که در حقوق فرانسه فرض وجود حسن نیت یک قاعده کلی است اگرچه در مورد «تصرف» به صورت قانون در آمده است.^{۵۴} در قوانین موضوعه ما نص خاصی مبنی بر اماره اثبات حسن نیت وجود ندارد مگر آنکه به ماده ۳ قانون تجارت الکترونیک استناد کرد که بیان نموده در تفسیر این قانون همیشه باید به خصوصیات بین‌المللی، ضرورت توسعه هماهنگی بین کشورها در کاربرد آن و رعایت لزوم حسن نیت توجه کرد؛ اما از ماده مزبور نحوه اماره اثبات حسن نیت استنباط نمی‌شود در واقع ماده مزبور مؤول است و نه نص؛ بنابراین در این گونه موارد باید به قاعده و اصل عملی مزبور و با توجه به شرایط و اوضاع و احوال هر دعوا مراجعه نمود. راه‌های اثبات حسن نیت یک امر موضوعی است و مانند هر موضوع دیگر ممکن است قانونگذار نسبت به آن فرض قانونی غیر قابل ابطال مقرر کرده باشد.

۲-۱-۲- قبول گزارش فرد از وضعیت ذهنی و درونی او

فردی دارای حسن نیت است که قصد فعل و نتیجه داشته باشد و اعتقاد او آن باشد که آثار فعلش به سود مخاطب می‌باشد. با توجه به اینکه این موضوع امری انتزاعی و ذهنی است دادرسی باید از صداقت و راستگویی شخص اطمینان حاصل نماید و این بدان معنی است که دادرسی نباید به طور مستقیم پاسخی را که از قاصد در جواب سؤال از نیت و قصد او می‌کند، بپذیرد بلکه وی باید در پرتو مفهومی که عامل از قصد دارد و مقایسه آن با مفهوم حقوقی قصد با کنار گذاشتن امکان دروغگویی و فرض راستگویی و

طباطبائی یزدی، تکملة العروة (قم: مکتبه داورى، بی تا)، ۲۴؛ محمد حسین اصفهانی، حاشیه مکاسب، تحقیق عباس محمد آل سیاح ج. ۴ (محقق، ۱۴۱۸)، ۳۴۱؛ سید روح الله خمینی، کتاب البیع، ج. ۴ (قم: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۹)، ۲۹۳؛ سید کاظم حائری، القضاء فی فقه الاسلامی، الطبعة الاولى (قم: مجمع فکر الاسلامی، ۱۴۱۵)، ۲۵۸.

۵۰. کاتوزیان، اثبات و دلیل اثبات، ج. ۱، پیشین، ۶۵.

۵۱. محقق حلی، شرایع الاسلام، ج ۴ (تهران: انتشارات استقلال، ۱۴۰۸)، ۸۹۳؛ محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، ج. ۴ (تهران: دارالمکتب الاسلامیه، ۱۳۷۶)، ۳۷۱ و ۳۷۳.

۵۲. محقق حلی، پیشین، ۸۹۳.

۵۳. نجفی، پیشین، ج ۲۹، ۲۳۷؛ ج ۳۷۱، ۳۷۶؛ سید حسن امامی، حقوق مدنی، ج. ۶ (تهران: کتابفروشی اسلامیه)، ۱۸.

54. Vanel and Foi, op.cit., 206.

صداقت و نادیده گرفتن فرض نقص حافظه و تحلیل عقلایی گفته‌هایش و با توجه به شخصیت عامل به این نتیجه «حسن نیت» برسد نه آنکه کلام و گفته‌های او را به طور خام بپذیرد.^{۵۵}

۲-۲-۲- امارات قضایی

دادرسی می‌تواند با توجه به استنباط‌هایی که از اوضاع و احوال حاکم بر رفتار عامل مبتنی بر فعل او و شخصیت و موقعیت فاعل می‌نماید برخوردار باشد و او را از حسن نیت و سوء نیت اثبات کند^{۵۶} و این استنباط و این استنتاج حاکم می‌تواند مبتنی بر اوضاع و احوال حاکم بر فعل و هم مبتنی بر شخصیت و ویژگی فاعل باشد، در واقع اماره یا شخصی است و با توجه به ویژگی‌های شخصی فرد است و یا مبتنی بر اماره نوعی که همان فعل فرد بدون احراز شخصیت فاعل است و داوری در این مورد بر اساس رفتار یک فرد متعارف صورت می‌گیرد. شکل استدلال بر اساس اثبات مقصود بدون فعل به صورت زیر است: «رفتار فاعل عمدی است زیرا آنچه را که فاعل انجام داده از نوع رفتاری که مردم به طور غیرعمدی انجام می‌دهند، نیست» و نسبت به مقصود بودن نتایج چنین استدلال می‌شود که «فاعل باید این نتایج را قصد می‌کرد زیرا این نتایج از نوعی نیستند که مردم به طور غیرعمدی موجب وقوع آن شوند»^{۵۷} یعنی یک شخص متعارف باید آن را قصد کرده باشد و همچنین نسبت به باور به مفید بودن و قصد خیرخواهانه داشتن نسبت به آثار مترتب بر رفتار، چنین استدلال کرد که «فاعل باید باور به مفید بودن آثار مترتب بر عمل خویش برای مخاطب داشته باشد زیرا یک فرد متعارف چنین عملی را از روی بدخواهی و سوء نیت انجام نمی‌دهد» یعنی نوع رفتار فرد حاکی از انگیزه‌ای است که نوعاً باید در ورای آن وجود داشته باشد.^{۵۸}

۲-۲-۳- احراز سوء نیت طرف مقابل

بین سوء نیت و حسن نیت عامل عموماً ملازمه منطقی وجود ندارد و در واقع با توجه به متناقض بودن یا تضاد داشتن سوء نیت با حسن نیت این دو با یکدیگر جمع نمی‌شود؛ بنابراین می‌توان احراز سوء نیت طرف مقابل را اماره‌ای بر حسن نیت دانست و در مواردی که زبان محقق می‌شود احراز سوء نیت طرف مقابل موجب انتساب خسارت به وی می‌شود و در نتیجه راه اثبات حسن نیت زبان دیده هموار می‌گردد.^{۵۹}

55. Cane, op.cit., 542

56. Vanel and Foi, op.cit., 206.

57. Cane, op.cit., 542-543.

58. Ibid, 543-544.

59 Vanel and Foi Foi, op.cit., 31.

۳- آثار حسن نیت

آثار حسن نیت در دو معنای عام و خاص متفاوت بوده و هر کدام اثر جداگانه‌ای در تعهد ایجاد می‌نمایند.

۳-۱- آثار حسن نیت به معنای عام

حسن نیت در معنای عام در اشتباه شخصی و نوعی بروز می‌نماید و آثار آن در تعهد در حقوق ایران و فرانسه یکسان نمی‌باشد.

۳-۱-۱- آثار اشتباه شخصی

در حقوق فرانسه بارزترین نقش تصور اشتباه در حقوق اشخاص این است که مانع اثر قهرقایی بطلان یک رابطه مثل ازدواج غیرقانونی می‌شود و آن را به سبب حسن نیت زوج یا زوجین تبدیل به ازدواج مؤثر قانونی می‌کند. بدین ترتیب عقد نسبت به گذشته در رابطه با زوج یا زوجین معتبر تلقی می‌شود و مانند موردی است که تنها انحلال نکاح صورت گرفته باشد. در ازدواج اشتباه حکمی نیز مانند اشتباه موضوعی پذیرفته شده است.^{۶۰} «ازدواجی که باطل اعلام شده است چنانچه از روی حسن نیت منعقد شده باشد دارای آثار حقوقی بین طرفین خواهد بود، اگر حسن نیت فقط از جانب یکی از زوجین باشد ازدواج صرفاً نسبت به آن اثر دارد.» در حقوق ایران و فقه امامیه نیز تصور اشتباه در ازدواج اثرگذار بوده و چنانچه وطی به شبهه باشد حکم زنا ندارد و ولد حاصل شده مشروع است و در صورتی که شرایط الحاق را داشته باشد ارث می‌برد؛ بنابراین تصور اشتباه موجب نکاح در فقه امامیه و حقوق ایران نیز همچون حقوق فرانسه می‌تواند حکمی یا موضوعی باشد.^{۶۱} در حقوق فرانسه تصور اشتباه در حقوق اموال اثر ویژه‌ای در تصرف دارد تا آنچه تحصیل مالکیت را ممکن می‌سازد.^{۶۲} در خصوص اموال غیرمنقول قانون مدنی فرانسه به موجب ماده ۲۲۶۵ حسن نیتی که مبتنی بر یک سند صحیح باشد زمان مورد تصرف را از ۳۰ سال به ده یا بیست سال تقلیل می‌دهد و شخصی که مدت‌زمان معینی متصرف مالی باشد مالک آن شناخته می‌شود.^{۶۳} به موجب ماده ۲۲۷۹ قانون مدنی فرانسه در اموال منقول، تصور خلاف واقع

۶۰. جعفری، پیشین، ۴۴.

۶۱. نجفی، پیشین، ج. ۱۳، ۶۵۹؛ علی بن الحسین کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۱۲ (قم: موسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸)، ۱۹۰.

۶۲. محمد جعفر جعفری لنگرودی، حقوق اموال (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰)، ۳۷۴ و ۳۷۹.

۶۳. محمد حسن صادقی مقدم و رضا شکوهی زاده، «حکم معامله فضولی و مبنای آن در حقوق انگلیس، فرانسه، و ایران»،

بدون نیاز به سند به متصرف امکان تحصیل فوری مالکیت می‌دهد اما ماده ۲۲۸۰ قانون مدنی فرانسه بر آن استثنایی وارد کرده است. توضیح اینکه بر فرض مفقود شدن و سرقت، دعوی خلع ید تا مدت ۳ سال علیه اشخاص ثالث اگرچه با حسن نیت باشد قابل طرح است و نیز اگر متصرف با حسن نیت باشد مرتهن (طلبکار) نمی‌تواند مال را از او مطالبه کند و طلبکار صرفاً موظف است ثمن پرداختی متصرف با حسن نیت را مطابق ماده ۲۲۸۰ قبول نماید و هنگامی که متصرف ملزم به استرداد مال متعلق به غیر باشد حسن نیت به موجب ماده ۱۳۵۲-۲ - واجد آثار تبعی است. در رابطه با منافع اموال ماده ۵۴۹ مدنی فرانسه بیان می‌دارد: «متصرف با حسن نیت مالک منافع مورد تصرف است در صورت فقدان حسن نیت متصرف باید عین و منافع را به مالک رد کند و اگر منافع آن در خارج وجود نداشته باشد قیمت یوم‌الادا را به مالک بدهد» در حقوق ایران و فقه امامیه متصرف غیر مالک حتی با حسن نیت مالک منافع مال مورد تصرف نیست بلکه حسن نیت تنها باعث می‌شود نسبت به منافع غیر مستوفات ضمان مستقری به مالک نداشته باشد.^{۶۴} به موجب ماده ۵۵۰ قانون مدنی فرانسه متصرف با حسن نیت را نمی‌توان ملزم به قلع و قمع مستحدثات بنا شده بر روی مالی که آن را متعلق به خود می‌پنداشته است، نمود. در حقوق فرانسه به موجب ماده ۱۳۵۲-۲ - متصرف با حسن نیت مسؤول تلف یا عیب یا نقص مال نیست مگر در صورت ارتکاب تقصیر و هرگاه عیب مخفی مبیع خساراتی را به خریدار با حسن نیت (جاهل به عیوب) وارد آورد به موجب مواد ۱۶۴۵ و ۱۶۴۶ (قانون مدنی فرانسه) او می‌تواند از فروشنده با سوء نیت تقاضای خسارت کند. در حقوق ایران به موجب ماده ۳۲۳ قانون مدنی خریدار مال مغضوب در حکم غاصب بوده و مالک می‌تواند به هر یک از غاصبین رجوع و عین و بدل مال مغضوب و منافع آن را تا حدی که مربوط به زمان تصرف خود او یا غاصبین بعد از او باشد مطالبه کند و مالک می‌تواند به هر یک از بایع و مشتری برای عین مال یا بدل آن و منافع رجوع کند، از این جهت فرق بین مشتری عالم به غصب و مشتری جاهل به غصب (حسن نیت) نیست.^{۶۵} بر اساس رویه قضایی فرانسه اصل بر سوء نیت فروشنده حرفه‌ای یا سازنده کالا است و تنها متصرف با حسن نیت حق حبس دارد؛^{۶۶} از این رو هرگاه متصرف عالم به عیوب سند خود باشد حق حبس نداشته و این حسن نیت باید در زمان ایجاد طلب حبس‌کننده مال وجود داشته

نامه مفید ۸۸ (۱۳۹۰)، ۳۵.

۶۴. محمد حسین نائینی، منیة الطالب فی حاشیة المکاسب، ج. ۱ (قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۲۸)، ۲۸۹.

۶۵. سید حسین صفایی و حبیب‌الله رحیمی، مسؤولیت مدنی (تهران: سمت، ۱۳۹۳)، ۴۳.

۶۶. جعفری، پیشین، ۴۷.

باشد.^{۶۷} در ایفای ناروا هرگاه بدهکار دارای حسن نیت باشد برخلاف فقه امامیه با پرداخت دین به دارندة سند طلب بری الذمه می‌شود و هرگاه طلبکار حسن نیت داشته باشد با دریافت طلب از غیر مدیون در حکم متصرف با حسن نیت تلقی می‌شود.^{۶۸}

۳-۱-۲- آثار اشتباه نوعی

بر اساس یک قاعده سنتی در حقوق فرانسه اشتباه نوعی ایجاد حق می‌کند. اشتباه نوعی از یک ظاهر فریبنده نشأت گرفته و موجب اعتبار کامل عمل حقوقی مورد مناقشه می‌شود. روبه قضایی به این قاعده اهمیت داده لیکن ناگزیر بودن اشتباه را شرط لازم برای استناد به این قاعده می‌داند.^{۶۹} اشتباه نوعی حکمی در مقایسه با نوعی موضوعی مشکل‌تر پذیرفته می‌شود. اشتباه نوعی حکمی به یک روبه همگانی در تفسیر نادرستی که نوعاً روبه قضایی آن را انجام می‌دهد یا به عدم اجرای قانون برمی‌گردد. برای حفظ منافع عمومی و نیز حمایت از حسن نیت اشخاص ثالث اعمال حقوقی که ظاهراً قانونی منعقد شده لیکن در واقع فاقد شرایط قانونی هستند معتبر تلقی می‌گردد. این مسأله به‌طور کلی با فقه امامیه مغایر است زیرا به‌طور کلی موجب اضرار دارنده واقعی حق می‌شود.^{۷۰} برخی از مؤلفین معتقدند شخصی که با اعتقاد به صحت عمل خود معامله می‌نماید دارای حسن نیت بوده و از حقوق او حمایت می‌شود با وجود این چنانچه به‌طور نوعی احراز شود عاقد فاقد حسن نیت است مثلاً کالایی را به ثمن بخرس بخرد نمی‌تواند مدعی حسن نیت شود.^{۷۱} در حقوق فرانسه در فرض ابطال قرارداد، اثر بطلان حتی به اشخاص ثالث با حسن نیت نیز سرایت می‌کند البته با اعمال تئوری ضمانت و مسؤولیت مدنی متقاضی بطلان یا فسخ، اثر بطلان نسبت به ثالث با حسن نیت کاهش می‌یابد. تئوری ضمانت متقاضی را از اینکه با عمل وی به حقوقی که انتقال داده شده آسیب برساند، باز می‌دارد و مسؤولیت مدنی چنین شخصی در فرض تقصیر قابل طرح است.^{۷۲}

67. Vanel and Foi, op.cit., 208.

68. Ibid, 209

69. Ibid, 210

۷۰. جعفری، پیشین، ۴۸.

۷۱. جعفری لنگرودی، حقوق تعهدات، پیشین، ۲۰۱.

72. Vanel and Foi, op.cit., 214.

۳-۲- آثار حسن نیت به معنای خاص

آثار حسن نیت به معنای خاص در چهار مرحله پیش از عقد، انشای عقد و اجرا و تفسیر قرارداد متفاوت بوده که جداگانه بررسی می‌شود.

۳-۲-۱- اثر حسن نیت پیش از انعقاد قرارداد

بسیاری از حقوق دانان موافقت دارند که مذاکرات تحت کنترل و نظارت قانون است؛ بنابراین مذاکره‌کنندگان حقوق و تعهداتی دارند که در استاندارد رفتاری که طرفین قبل از انعقاد عقد قرار دارند، منطقی است که بیان شود باید حسن نیت داشته باشند. از این رو «معارف‌شناسی مذاکره» باید تضمین شود به طوری که از قانون جنگل پیروی نکنند.^{۷۳} ریبیر می‌گوید: «حسن نیت یکی از ابزارهای است که توسط قوه مقننه و دادگاه‌ها برای وارد کردن قاعده اخلاقی به قانون مثبت استفاده می‌شود» لذا تعهد حسن نیت هر مذاکره‌کننده تابع قانون شخصی وی نخواهد بود.^{۷۴} طرفین قرارداد متعهد هستند با حسن نیت به گفت‌وگو در شرایط قرارداد ادامه دهند. تخلف از این تعهد موجب مسؤولیت است،^{۷۵} به موجب ماده ۱۱۱۲ قانونی مدنی فرانسه حسن نیت در حین مذاکره پیش از قرارداد باید رعایت شود و با توجه به آمره بودن قانون ضمانت اجرای آن ابطال تعهد ایجاد شده است. این مفهوم حقوقی توسط قضات برای بازگرداندن تعادل قراردادی بین طرفین استفاده شده است که نشان از نوع‌دوستی است.^{۷۶} در صورت نقض وظیفه اطلاع‌رسانی اصل حسن نیت تأثیر مستقیم بر قاعده خاص خطای غیرقابل توجیه دارد و عدم حسن نیت را می‌توان اعتراض به دفاع غیرقابل توجیه خطا دانست^{۷۷} و به موجب ماده ۱۱۱۲-۱ قانون مدنی سبب انحلال تعهد مطابق ماده ۱۱۳۰ می‌گردد.

۳-۲-۲- اثر حسن نیت در انعقاد قرارداد

انعقاد قرارداد وابسته به اراده فرد است و وجود حسن نیت در اراده ضروری است.^{۷۸} بارزترین نقض حسن

73. Sylvette Guillemard, "Qualification juridique de la négociation d'un contrat et nature de l'obligation de bonne foi", *Cahier commémoratif: vingt-cinquième anniversaire de la Revue générale de droit* 25(1)(1994), 52.

74. Ibid, 53.

۷۵. ژان-لوک اوبر و فرانسوا کولار دوتیول، حقوق تعهدات قراردادهای، ترجمه مجید ادیب (تهران: میزان، ۱۳۹۰)، ۵۳.

76. Sophie Vigneron, *Le rejet de la bonne foi en droit anglais, S. and Fasquelle, D., eds. Les échanges entre les droits, l'expérience communautaire.* (Bruylant : Bruxelles, 2008), 1.

77. Grégoire, op.cit., 184.

۷۸. اوبر و دوتیول، پیشین، ۳۹.

نیت در مرحله انعقاد عقد تدلیس است. اکراه و سوء استفاده از اضطرار نیز در انعقاد قرارداد مؤثر است لذا شخص مُدلس یا مکره یا سوء استفاده کننده، حسن نیتی در انعقاد قرارداد ندارد و در این رابطه تعهد به اطلاع‌رسانی به طرف مقابل میان طرفین عقد تعادل ایجاد می‌کند که فقدان آن و همچنین ارائه ناقص و نادرست اطلاعات دارای ضمانت اجراست که سبب معیوب نمودن رضاء می‌گردد و حسب مورد ضمانت‌نامه‌های مربوط به اشتباه تدلیس یا اکراه اعمال خواهد شد.^{۷۹} در قانون مدنی فرانسه سابقاً به موجب ماده ۱۱۳۴ حسن نیت صرفاً در مرحله اجرای قرارداد مطرح بود اما با اصلاحاتی که در قانون تعهدات فرانسه در دهم فوریه ۲۰۱۶ صورت پذیرفت به موجب ماده ۱۱۰۴ حسن نیت در مذاکرات پیش‌قراردادی و زمان انعقاد قرارداد و اجرای آن تسری داده شد. با پذیرش اصل حسن نیت در دوره پیش‌قراردادی طرفین باید در مرحله گفت‌وگو مقدماتی جهت رسیدن به مقصد مشترک در نهایت صداقت و شفافیت با یکدیگر همکاری داشته و ضمن ارائه اطلاعات و رعایت رازداری و عدم مذاکره موازی منافع یکدیگر را محترم بشمارند.^{۸۰}

۳-۲-۳- اثر حسن نیت در اجرای قرارداد

حسن نیت زیربنای ایجاد و تداوم یک رابطه مستمر قراردادی است و اهمیت آن در روابط تجاری بین‌الملل بیش از تجارت داخلی است زیرا بُعد مسافت سبب می‌گردد طرفین نتوانند نظارت دقیق بر تبادل کالا و اطلاعات و شفافیت بازار داشته باشند؛^{۸۱} بنابراین هر کدام از طرفین قرارداد ناگزیرند به حسن نیت طرف مقابل اعتماد کنند.^{۸۲} حسن نیت در اجرای قرارداد در بسیاری از موارد اساس تعهدات تبعی و مبنای مسؤلیت یکی از طرفین قرارداد است.^{۸۳} در قوانین کشورهای رومی-ژرمنی اجرای با حسن نیت تعریف نشده است. برخی مؤلفین فرانسوی اجرای با حسن نیت را این‌گونه معنا کرده‌اند: متعهد باید تمام تعهدات ناشی از قرارداد را صادقانه و دقیق و از روی اعتماد انجام دهد و مشکلاتی که ممکن است در اجرای قرارداد حادث شود مانع از اجرای قرارداد نخواهد بود فقط در حالت بروز حوادث خارجی و حوادث

۷۹. عباس قاسمی حامد، «مرور اجمالی بر نظریه تعهد به دادن اطلاعات در قرار داد»، مجله کانون وکلا ۱۰ (۱۳۷۵)، ۹۵.

۸۰. علیرضا باریکلو و سید علی خزایی، «اصل حسن نیت و پیامدهای آن در دوره پیش‌قراردادی» حقوق دادگستری ۷۶ (۱۳۹۰)، ۵۳.

۸۱. جعفری، پیشین، ۶۹.

۸۲. عبدالحسین شیروی و محمد باباپور «حسن نیت در توافقات عمومی»، مجله دادگستری ۷۵ (۱۳۹۰)، ۱۰.

۸۳. محمد صالح راد، «حسن نیت در اجرای قراردادها و آثار آن»، مجله دادگستری ۲۶ (۱۳۷۸)، ۸۴.

داخلی غیر قابل پیش‌بینی و اجتناب‌ناپذیر می‌تواند از اجرای قرارداد معاف شود.^{۸۴} اصل جواز تعهد برای متعهد له ظاهری (در مقابل متعهد له واقعی یعنی کسی که هوشیار و آگاه به اوضاع و احوال خاص تعهد است) با حسن نیت صورت‌پذیر است و از بابت حجیت ظواهر بری‌الذمه می‌شود و متعهد پس از اثبات واقعه متعهد له حق دارد مورد تأدیبه را از او بستاند.^{۸۵} حسن نیت در اجرای قرارداد مانع استناد متعهد به اصل مرور زمان در مواردی که خود، متعهد له را ترغیب به تأخیر در طرح دعوی در دادگاه کرده است، می‌شود.^{۸۶} به‌طور کلی تعهد حسن اجرای قرارداد، طرفین را به استناد به نظریه سوء استفاده از حق بی‌نیاز می‌سازد زیرا طرفی که در مطالبه حقیق حسن نیت ندارد پیش از آنکه بر اساس مسؤلیت قهری ناشی از سوء استفاده از حق مسؤول شناخته شود و بر اساس مسؤلیت قراردادی مسؤول هر گونه اخلاقی است که در اجرای تعهد، باید با حسن نیت عمل می‌نمود.^{۸۷}

۳-۲-۴- اثر حسن نیت در تفسیر و تکمیل قرارداد

مؤلفان فرانسوی معتقدند تفسیر دو معنا دارد، تفسیر در معنای موسع که به معنای تعیین مفاد قرارداد است و در این معنا تکمیل قرارداد نیز بخشی از تفسیر محسوب می‌شود^{۸۸} و در مقابل برخی اساتید معتقدند تکمیل قرارداد کاری فراتر از تفسیر است و نباید آن را در مرحله تفسیر به حساب آورد.^{۸۹} برای اثر حسن نیت در تفسیر قرارداد سه صورت می‌توان مطرح کرد: نخست آنکه با توجه به اینکه تفسیر قرارداد عمل حقوقی است و باید با حسن نیت توأم باشد؛ صورت دوم تأثیر حسن نیت متعاقبین در انشاء قرارداد بررسی شود و مفسر با التفات به دلالت ضمنی هر قراردادی به وجود حسن نیت طرفین طوری تفسیر کند

84. Vanel and Foi, op.cit., 216;

مهدی شهیدی، آثار قراردادهای و تعهدات (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۸)، ۱۱۳.

۸۵. عبدالرزاق سنهوری، انتقال و سقوط تعهدات، ترجمه علیرضا امینی، محمد حسین دانش کیا و منصور امینی (تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب، بی تا)، ۲۳۰.

۸۶. جعفری، پیشین: ۷۱.

87 - Ripert.Georges - Boulanger Jean, *Traité de droit civil: d'après le traité de Planiol* (Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1956-1959), 455, 457.

عبدالرزاق سنهوری، الوسیط فی الشرح القانون المدنی الجدید، ج ۱ (بیروت: دارالحیاه التراث العربی، ۱۹۵۴)، ۶۲۹.

۸۸. علی انصاری، «حسن نیت در قرار دادها در حقوق ایران و فرانسه»، رساله دکتری، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۲۱۵.

۸۹. کاتوزیان، قواعد عمومی قرار دادها، ج. ۳، پیشین، ۴۷.

که با عبارات طرف دیگر منافات پیدا نکند^{۹۰} و حسن نیت تعهد ضمنی در مقابل تعهدی است که مستقیماً توسط طرفین بیان شده است و در واقع یک الزام ضمنی است؛^{۹۱} صورت سوم مربوط به حالتی است که دو احتمال مساوی در مفاد قرارداد وجود دارد و نمی‌توان با عوامل تفسیری یکی را بر دیگری مرجح نمود که در این حالت تفسیری که مبتنی بر رفتاری با حسن نیت است مقدم است.^{۹۲} در احراز قصد مشترک طرفین، کشورها رویه یکسانی ندارند، در کشورهای نظیر مصر و فرانسه استفاده از هر ابزاری برای احراز قصد واقعی مجاز است مثلاً می‌توانند به شهادت شهود و اوضاع و احوال و دلایل خارجی هم استناد کنند، در مقابل کشورهایی نظیر آلمان و آمریکا و انگلیس به دنبال قصد مشترک طرفین از درون قرارداد هستند و به دلایل خارجی استناد نمی‌کنند و در واقع به قصد واقعی طرفین توجهی نداشته و امکان این را هم ندارند که به قصد واقعی طرفین پی ببرند.^{۹۳} شیوه دیگر تفسیر، توجه به اراده قرارداد است بر این اساس، قرارداد پس از وقوع، نهاد اجتماعی بر پایه توافق است و در درون اجتماع معنای ویژه خود را می‌دهد و چنانچه حسن نیت در آن رعایت نشده باشد قاضی باید قرارداد را طوری تفسیر کند که با مبانی ایجاد حق و امتیازاتی که به اشخاص داده شده است تطبیق نماید.^{۹۴} این شیوه تفسیر در حقوق فرانسه نیز مطرح است و بیان شده است شروط گزاف را قاضی می‌تواند تفسیر نماید.^{۹۵} با این حال به اعتقاد برخی مؤلفین در تفسیر قرارداد همه هدف‌ها محدود به قصد مشترک نیست و عواملی دیگر چون عدالت در آن مؤثر است^{۹۶} که ممکن است گاهی آن را تعدیل کند. در حقوق ایران به اعتقاد برخی در مقررات تکمیلی، عرف و عادت چهره‌ای از انصاف و حسن نیت دیده می‌شود زیرا قانونگذار آنچه را که مطابق انصاف و حسن نیت تشخیص داده به عنوان قانون تکمیلی برگزیده است و قاضی اصولاً حق ندارد صرفاً به استناد انصاف و حسن نیت قرارداد را تفسیر کند و آنچه را که خود تشخیص می‌دهد به طرفین تحمیل نماید.^{۹۷} در حقوق فرانسه ماده قانونی خاصی که اصل حسن نیت را در تفسیر قرارداد مقرر کند وجود ندارد و در مواد ۱۱۶۴-۱۱۵۶ قانون فرانسه که درباره تفسیر قرارداد است اسمی از حسن نیت نیامده است اگرچه

۹۰. ماده ۱۱۸۸ قانون مدنی فرانسه.

91. Picod Yves, Les projets français sur la réforme du droit des obligations, (2009) InDret, - raco.cat, 8

۹۲. حسن قشقایی، شیوه تفسیر قراردادهای خصوصی (قم: بوستان کتاب، ۱۳۷۸)، ۱۹۶ و ۱۹۸.

۹۳. جعفری، پیشین، ۱۰۵.

۹۴. ناصر کاتوزیان، «تفسیر قراردادها»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۷۰(۱۳۸۴)، ۲۹۲.

95. Jean Carbonnier, Droit civil, Presses Universitaires de France - PUF, 2000, 235.

۹۶. همان، ۲۹۷.

۹۷. سید مرتضی قاسم زاده، اصول قرار دادهای تعهدات (تهران: دادگستر، ۱۳۸۳)، ۳۶.

شاید با توجه به ماده ۱۱۰۴ قانون جدید این برداشت تبادر گردد لیکن رویه قضایی و دکترین از نقش مؤثر حسن نیت در تفسیر قراردادها حکایت می‌کند.^{۹۸} با توجه به مواد ۲۰۱ و ۲۰۲ قانون مدنی فرانسه راجع به نکاح به شبهه و مواد ۵۴۹ و ۲۷۹ راجع به تصرف اموال منقول با حسن نیت و مواد ۱۱۰۴ و ۲۲۶۸ همان قانون در حقوق فرانسه تفسیر قرارداد مانند اعمال حقوقی دیگر باید با حسن نیت توأم باشد و به عنوان قاعده تفسیر اراده دقیق طرفین^{۹۹} در نظر گرفته می‌شود و این حسن نیت همیشه مفروض است و کسی که ادعای سوء نیت دارد باید آن را اثبات کند.^{۱۰۰}

نتیجه‌گیری

حسن نیت در قوانین هیچ یک از کشورهای نظام حقوقی رومی - ژرمنی تعریف نشده است، تعاریفی که حقوق دانان از حسن نیت ارائه داده‌اند بسیاری متنوع بوده است. به‌طور کلی برای حسن نیت دو معنا یکی معنای عام یعنی تصور خلاف واقع و دیگری خاص یعنی رفتار مبتنی بر صداقت و درستی می‌توان برشمرد. مبانی آن را می‌توان اصاله الظهور و نظم عمومی دانست. آثار حسن نیت در تحدید تعهدات در معنای عام و خاص متفاوت است و در این راستا حقوق ایران و فرانسه شباهت‌ها و اختلافی با یکدیگر دارند به طوری که آثار حسن نیت به معنای عام در حقوق فرانسه در نقش تصور اشتباه بروز می‌کند. در حقوق اشخاص این تصور مانع اثر قهقرایی بطلان در یک رابطه حقوقی غیرقانونی می‌شود و در حقوق ایران و فقه امامیه نیز این تصور اشتباه مثلاً در نکاح همین اثر را دارد چنانچه در وطی به شبهه این‌گونه است اما در حقوق اموال، فرانسویان در رابطه با تصور اشتباه، اثر ویژه‌ای در تصرف قائلند تا آنجا که تحصیل مالکیت را ممکن می‌سازد و در اموال منقول تصور خلاف واقع بدون نیاز به سند، به متصرف امکان تحصیل فوری مالکیت می‌دهد البته بر آن استثنایی وارد کرده‌اند؛ از این رو هنگامی که متصرف ملزم به استرداد مال متعلق به غیر باشد حسن نیت سبب آثار تبعی می‌شود اما در حقوق ایران و فقه امامیه متصرف غیر مالک حتی با حسن نیت مالک مال مورد تصرف نیست بلکه حسن نیت تنها باعث عدم ضمان به منافع غیر مستوفات می‌شود. در خصوص آثار حسن نیت در اشتباه نوعی، بر اساس یک قاعده سنتی در حقوق فرانسه اشتباه نوعی ایجاد حق می‌کند اما این مسأله به‌طور کلی با حقوق

۹۸. جعفری، پیشین، ۱۰۹.

99. Filippo Ranieri, «Bonne foi et exercice du droit dans la tradition du civil law», In: *Revue internationale de droit comparé*, 1998. Vol. 50 N.4, 1063.

۱۰۰. جعفری، پیشین، ۱۱۱.

ایران و فقه امامیه مغایر است. آثار حسن نیت به معنای خاص در چهار مرحله پیش از عقد، انشاء عقد و اجرا و تفسیر قرارداد متفاوت است. بارزترین نقض حسن نیت در مرحله پیش از عقد و در مرحله انعقاد عقد، حسب مورد ضمانت‌های مربوط به اشتباه تدلیس یا اکراه اعمال خواهد شد و در اجرای قرارداد در بسیاری از موارد اساس تعهدات تبعی و مبنای مسؤولیت یکی از طرفین قرار گرفته است و در تفسیر قرارداد از صور مطروح تنها در صورتی که دو احتمال مساوی در مفاد قرارداد باشد تفسیر مبتنی بر رفتار با حسن نیت مقدم می‌گردد

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- اصفهانی، محمد حسین. حاشیه مکاسب. تحقیق عباس محمد آل سباع جلد ۴، الطبعة الاولى، محقق، ۱۴۱۸.
- امامی، سید حسن. حقوق مدنی، جلد ۱ و ۶. چاپ شانزدهم، تهران: کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۷۶.
- انصاری، علی. «حسن نیت در قرار دادها در حقوق ایران و فرانسه». رساله دکتری، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴.
- اوپر، ژان-لوک، دوتیول و فرانسوا کولار. حقوق تعهدات قراردادیها. ترجمه مجید ادیب. تهران: میزان، ۱۳۹۰.
- اوصیا، پرویز. تدلیس، منشردر تحولات حقوق خصوصی، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۶۱.
- آخوند خراسانی، محمد کاظم. کفایة الاصول، چاپ دوم، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۱۷.
- باریکلو علیرضا و سید علی خزایی. «اصل حسن نیت و پیامدهای آن در دوره پیش قرار دادی» حقوق دادگستری ۷۶ (۱۳۹۰): ۵۳-۸۸.
- جعفری، علی. اصل حسن نیت در قراردادیها، چاپ اول. تهران: پژوهشگاه علوم فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. حقوق اموال، چاپ پنجم، تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. فرهنگ عناصر شناسی، تهران: گنج دانش، ۱۳۸۲.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. حقوق تعهدات، تهران: گنج دانش، ۱۳۸۸.
- حائری، سید کاظم، القضاء فی فقه الاسلامی، الطبعة الاولى، قم: مجمع فکر الاسلامی، ۱۴۱۵.
- حر عاملی، محمد حسین. وسائل الشیعة، ج ۲۷، الطبعة الثالثة. قم: موسسه آل البيت، ۱۴۱۴.
- حکیم، سید محسن. حقایق الاصول، جلد ۱، الطبعة الخامسة، قم: بصیرتی، ۱۳۹۱.
- حلی، حسن بن یوسف. جوهر النضید (شرح منطق تجرید خواجه نصیر الدین طوسی). چاپ اول، بی جا: انتشارات بیدار، ۱۳۶۳.
- خمینی، سید روح الله، کتاب البیع، جلد ۴، الطبعة الاولى، قم: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۹.
- دهخدا، علی اکبر. لغتنامه دهخدا، جلد ۶، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- دیلمی، احمد. حسن نیت در مسؤولیت مدنی، چاپ اول، تهران: میزان، ۱۳۸۹.
- سنهوری، عبدالرزاق، الوسیط فی الشرح القانون المدنی الجدید، ج ۱، بیروت: دارالحیاه التراث العربی، ۱۹۵۴.
- سنهوری، عبدالرزاق، انتقال و سقوط تعهدات، ترجمه علیرضامینی، محمد حسین دانش کیا و منصور امینی، مرکز ترجمه و نشر کتاب، بی تا.
- سیفی مازندرانی، علی اکبر، مبانی الفقه الفعال فی القواعد الفقهیة الاساسیة، ج ۱، چاپ اول، قم: موسسه نشر الاسلامی، ۱۴۲۵.
- شهید ثانی، مسالک الافهام، جلد ۱۴، الطبعة الاولیة قم: موسسه المعارف الاسلامی، ۱۴۱۳.
- شهیدی، مهدی، آثار قراردادیها و تعهدات، چاپ نهم، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۸.
- شیروی عبدالحسین و باباپور محمد، «حسن نیت در توافقات عمومی»، مجله دادگستری ۷۵ (۱۳۹۰): ۹-۳۶.
- صادقی مقدم، محمد حسن و رضا شکوهی زاده. «حکم معامله فضولی و مبنای آن در حقوق انگلیس، فرانسه و ایران»، نامه مفید ۸۸ (۱۳۹۰): ۲۵-۴۴.
- صالح راد، محمد، «حسن نیت در اجرای قراردادیها و آثار آن»، مجله دادگستری ۲۶ (۱۳۷۸): ۸۳-۱۱۶.
- صدر، سید محمد باقر، دروس، فی علم الاصول، ج ۲، الطبعة الاولى، بیروت: دارالکتاب اللبنانی، ۱۹۷۸.
- صفایی، سید حسین و رحیمی حیات الله، مسؤولیت مدنی، چاپ هفتم، تهران: سمت، ۱۳۹۳.

- صفایی، سید حسین، محمود کاظمی، مرتضی عادل و اکبر میرزا نژاد. حقوق بیع بین المللی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- طباطبائی، محمد حسین، بدایه الحکمه، چاپ اول، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳.
- طباطبائی، سیدمحمد حسین، نه‌ایه الحکمه، چاپ اول، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۲.
- طباطبائی یزدی، سید محمد کاظم، تکملة العروة، الطبعة الاولى، قم: مکتبه داورى، بی تا.
- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۹.
- فاروقی، حارث سلیمان، المعجم القانوني، الطبعة الثالثة، بیروت: مکتبه لبنان، ۱۹۹۱.
- فیاض، محمد اسحاق، محاضرات فی الاصول (تقریرات بحث سید خوئی)، ج ۵، الطبعة الثالثة، قم: دارالهدای، ۱۴۱۰.
- فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، ج ۱۲، چاپ اول، قم: دارالهجره، ۱۳۷۲.
- قاسم زاده، سید مرتضی، اصول قرار دادها و تعهدات، تهران: دادگستر، ۱۳۸۳.
- قاسمی حامد، عباس، «مرور اجمالی بر نظریه تعهد به دادن اطلاعات در قرار داد»، مجله کانون وکلا ۱۰ (۱۳۷۵): ۴۵-۶۰.
- قشقای، حسن، شبهه تفسیر قراردادهای خصوصی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۷۸.
- کاتوزیان ناصر، اثبات و دلیل اثبات، ج ۱، چاپ سوم، تهران: میزان، ۱۳۸۶.
- کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم و حقوق، چاپ سی و دوم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱.
- کاتوزیان، ناصر، «تفسیر قراردادها»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۷۰(۱۳۸۴): ۲۷۷-۳۰۸.
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قرار دادها، جلد ۳، ۱ و ۴، چاپ سوم، تهران: انتشار، ۱۳۸۰.
- کرکی، علی بن الحسین، ۱۴۰۸ق، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۱۲، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۰۸.
- الماسی، نجاد علی، تعارض قوانین، چاپ دوازده، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۸۴.
- محقق حلی، شرایع الاسلام، ج ۴، الطبعة الثالثة، تهران: انتشارات استقلال، ۱۴۰۸.
- مظفر، محمد رضا، اصول فقه، ج ۱، الطبعة الرابعة، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰.
- ناجی، عبدالجبار المصالح، مبداء حسن النیه فی تنفيذ العقود، بغداد: دارالرساله للطباعة، ۱۳۹۹.
- نائینی، محمد حسین، منیة الطالب فی حاشیه المکاسب، ج ۱، الطبعة الاولى، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۲۸.
- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، جلد ۲۹، ۱۳، ۴۰ و ۴۰، تهران: دارالمکتب الاسلامیه، ۱۳۷۶.
- نراقی، احمد، مستند الشیعه، جلد ۱۷، چاپ اول، مشهد: موسسه آل بیت، ۱۴۱۸.
- نقیعی، سید ابوالقاسم، ابراهیم تقی زاده، مرتضی شهبازی نیا وعباس باقری. «جایگاه حسن نیت در عقد وکالت»، دانش حقوقی مدنی ۱(۲)(۱۳۹۲): ۳۹-۴۹.
- نوین، پرویز، انعقاد و انحلال قراردادهای، تهران: تدریس، ۱۳۸۴.
- (ب) منابع خارجی

- Aynès, Laurent, "L'obligation de loyauté", Archives de philosophie du droit, - philosophie-droit.asso.fr, 2000

- Baratin, M, Baratin- lorezi, M, *Dictionnaire des synonymes*, 2nd Ed., paris:Hachete, 1999

- Cane, peter, "Mens Rea in tort law". *oxford Journal df legal studies* 20(4)(2000): 533-556.

- Carbonnier, jean, *Droit civil*, Presses Universitaires de France - PUF, 2000.

- Charpentier.M.Le rôle de la bonne foi dans l'élaboration de la théorie du contrat-, rduS, HeinOnline (1995)
- Cornu,G, dir, *Vocabulaire Juridique, Association Henri Capitant*, 5th E.d., Paris, P.U.F, 1996.
- Crépeau,P.A, dir, *Dictionnaire de droit privé et lexiques bilingues*, 2nd E.d., Cowansville, Yvon Blais, 1991.
- Grégoire,Marie Annik, "Les sanctions de L'obligation de bonne foi lors de la formation et de l'élaboration du contrat" *HeinOnline* 104(2)(2002).
- Guillemard.Sylvette,"Qualification juridique de la négociation d'un contrat et nature de l'obligation de bonne foi", *Cahier commémoratif: vingt-cinquième anniversaire de la Revue générale de droit* 25(1)(1994): 49-82.
- Hawker, Sara. *Oxford Dictionary thesaurus*, 2nd Ed. USA: Oxford University Press, 2007.
- Janis(ed),M.W, *The Influence of Religion on the Development of International Law*, Dordrecht/Boston/Londres, 1991.
- KLOB, Robert. «Labonne en droit international public». *revue belge de droit international*. 31(2)(1998): 661-732.
- Larousse,france,Larousse dictinnarie de francais, 2000.
- Lefebvre Brigitte, La bonne foi: notion protéiforme- - RDUS, HeinOnline (1995).
- O'Connor.J.F,*Good Faith in English Law*. Brookfield Usa: Dartmouth publishing company limited, 1990.
- Picod Yves, Les projets français sur la réforme du droit des obligations, (2009) InDret, - raco.cat
- Ranieri, Filippo "Bonne foi et exercice du droit dans la tradition du civil law", In Ranieri, Filippo "Bonne foi et exercice du droit dans la tradition du civil law", *Revue internationale de droit comparé* 50(4)(1998): 1055-1092.
- Rey. A, *Le Robert Micro, nouvelle édition*,paris: sous la direction de Josette, 1998.
- Ripert.Georges and Boulanger Jean, *Traité de droit civil: d'après le traité de Planiol*,Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1956-1959.
- Tisseyre.sandrine, "Le rôle de la bonne foi en droit des contrats". *essai d'analyse à la lumière du droit anglais et du droit européen*,Dans la collection: Collection de l'Institut de Droit des Affaires, 2012
- Vanel, Marguerite, Bonne Foi, in: *Encyclopédie Juridique, Répertoire de Droit Civil*, 1984, No. 3.
- Vigneron,Sophie,Le rejet de la bonne foi en droit anglais, S. and Fasquelle, D. eds. Les échanges entre les droits, l'expérience communautaire. Bruylant, Bruxelles, 2008.